

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ 1866.

A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

TARTALOM

Tanulmány

VARGA CSABA:

Kultúra és kultúrák az Európai Unióban 93

GYEKICZKY TAMÁS:

Perkoordináció, avagy perfüggőség az Európai Unió és a tagállamok eljárásjogában
(A németországi ZPO és a magyar perrendtartás tanúsága) 101

DARÁZS LÉNÁRD:

Az elismert vállalatcsoport uralmi szerződése 117

Szemle

GOMBOS KATALIN:

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legújabb fejleményei 130

SZABÓ SAROLTA:

A Római Egyezmény egyes rendelkezéseinek megjelenése a tagállami
bíróságok gyakorlatában 139

Jogirodalom, jogélet

BÁNK ANNAMÁRIA:

A szerződések érvénytelenségének aktuális kérdései 146

MOLNÁR ANDRÁS:

A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései 149

TANULMÁNY

Perkoordináció, avagy perfüggőség az Európai Unió és a tagállamok eljárásjogában.

(A németországi ZPO és a magyar perrendtartás tanúsága)¹

♣ Gyekiczky Tamás egyetemi docens, Debreceni Egyetem (Debrecen)

I.

Tanulmányunk kérdésfelvetése

A jogtudomány nem egy esetben foglalkozik megoldottak hitt problémákkal, avagy olyan jogintézményekkel, amelyekről korábban azt hitte, mindent tud róluk. A tudományos kérdésfelvetések megújulása mögött a jog eleven fejlődése mellett a jogrendszerrel szemben újra és újra jelentkező társadalmi kihívások állnak. Mindezek együttesen kényszerítik rá kérdéseik és válaszaik újragondolására a jogalkotót, jogalkalmazót és a kutatót.

A perfüggőségről a jogász szakma képviselőinek döntő többsége úgy vélekedett, mindent tud, mindent elmondott, sok újdonság nem várható e téren. Csalódnuk kellett – mint már annyiszor. Egyfelől az Európai Unió igazságügyi együttműködést szabályozó másodlagos joganyagának rendeletei (és az Európai Bíróság gyakorlata), másfelől éppen Perrendtartásunk módosításai² világítottak rá arra, újra kell értékelni a perfüggőség eljárásjogi intézményének számos vonat-

kozását, illetőleg meg kell fogalmazni az utóbbi évek fejlődésének tanúságait. A perfüggőség dogmatikai újraértelmezése azonban – természeténél fogva – dominóhatást idéz elő. Így amennyiben újraértelmezzük az alapintézményt, újra kell gondolnunk a peres felek (félazonosság és keresetösségi jog), a kereseti kérelmek (azonos igények), pertárgyazonosság (kereset típusok), vagy a peres tényállítások (tényazonosság, bizonyítási rendszerek) problémáit, vagy éppen a párhuzamos perindítás tilalmát kimondó más jogintézmények (jogerő) perfüggőségi összefüggéseit. Nem könnyű feladat.

Nincs egyszerű dolgunk akkor sem, amennyiben elemzésünket kiterjesztjük az Európai Unió közösségi joganyagának perfüggőségi szabályaira. Az elemzés nézőpontjának széles horizontja azonban Magyarország tagállami státuszából következően kötelező, hiszen a közösségi jog anyaga a magyar jogrendszer részét képezi. A közösségi jog autonóm módon határozza meg a perfüggőség nemzeti-tagállami jogoktól eltérő tartalmát, és – tegyük hozzá – ez az értelmezés a tagállami joggal és jogértelmezéssel szemben elsőbbséget élvez. A joghatósági rendeletek³ egyértelműen és pontosan elő-

¹ A tanulmány annak a hosszabb kutatómunkának részeredménye, amelyet a szerző a Bielefeldi Egyetem Jogtudományi Karán az *Alexander von Humboldt Stiftung* támogatásával végzett 2008 tavaszán. A támogató alapítvány mellett köszönettel tartozunk a Bielefeldi Egyetem Jogtudományi Karáról *Prof. Ansgar Staudingernek*, az értékes konzultációkért.

² A perfüggőség egyik feltételének (fél-azonosság) lehetséges értelmezését, a Pp. 130. § (3) bekezdése adja, amelynek utolsó simítását a 2008. évi XXX. törvény (A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról) 13. §.(3) bekezdése végezte el.

³ Itt a két nagy rendeletet kell mindenekelőtt megemlítenünk. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27. ezt megelőzően a 1347/2000/EK rendelete 2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és a kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. E rendeletek joghatósági szabályai kiterjednek más rendeletek alá tartozó eljárásokra, így mindenekelőtt az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendeletében (2006. december 12.) szabályozott európai fizetési meghagyásos eljárásra, illetőleg az un. kis pertárgy értékű ügyekre vonatkozó az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendeletének (2007. július 11.) hatálya alá tartozó ügyekre. Mindez azt jelenti, a perfüggőség szabályait nem szabad kizárólagosan a klasszikus polgári perekre korlátozni.

írják, mit kell tennie a tagállami bíróságnak akkor, amikor párhuzamos keresetindításra kerül sor. Napjainkra tisztázódtak a perfüggőség intézményének részlet-szabályai, s e szabályokat a tagállamokban⁴ még akkor is alkalmazni kell, ha a nemzeti-tagállami jog nem ismer hasonló megoldásokat (magyar eljárásjog), avagy ellenkezőleg, ha túlszabályozott és történetileg gazdagon regulált (német perjog).

A közösségi jog – evidencia – elsősorban a tagállamokban érvényesül. A közösségi jog eljárási intézményeit a tagállami bíróságok a határon átnyúló jogvitákban *kötelesek* alkalmazni, így mindez nem érinti – nem érintheti – a nemzeti-tagállami jog közösségi összefüggéseket nem tartalmazó peres eljárásait, és perintézményeit. A tagállami jogrendszerek és jogalkalmazás szemszögéből nézve úgy tűnik, egy-egy peres (eljárásjogi) intézmény *megkettőződik* a jogalkalmazás hétköznapijaiban, ráadásul az egyes nyelvek fogalmi definíciói, elnevezései képtelenek különbséget tenni közösségi és tagállami jogintézmény között. E *kettős intézményi struktúra* nyelvi, fogalmi, egyúttal intézményi kettősség, de nem vonatkozik az egyes eljárások belső (immanens) rendjére. Ennek oka, hogy az adott, konkrét ügyben a bíróságnak vagy a közösségi eljárásjog perfüggőségi szabályait, vagy a nemzeti-tagállami eljárásjog intézményét kell alkalmaznia, a kettőt egyszerre sohasem. A jogrendszer differenciálódása tehát e vonatkozásban nem jár együtt processzuális szegmentációval.⁵

Tanulmányunkban nem térünk ki a problémakör minden érintett részletére. Szándékunk szerint a német és a magyar eljárásjog perfüggőségi szabályait elemezzük, bemutatva azok nemzeti/tagállami sajátosságait. Jog-összehasonlító módszerünk elsődlegesen nem a nemzeti – tagállami jogintézmények egymással szembeni különbségeire fókuszál, hanem a közösségi jog prioritásának elismerésével a közösségi jogi intézmény és a tagállami intézmények konfliktusát járja körül.⁶ E konfliktus ugyanis a közösségi jog alkalmazhatóságának akadályaként kikapcsolhatja az Európai Unió számos jogpolitikai alapelvét, többek között az egységes

igazságügyi térség kialakítását, mivel a párhuzamos eljárások legalizálásával utat nyithat az egymásnak ellentmondó ítéletek meghozatalának éppúgy, mint a joggal való visszaélésnek minősíthető keresetindításoknak.

II.

Az Európai Unió polgári eljárásjogának kihívása

A közösségi jogalkotókat régóta foglalkoztatta az a probléma, miképpen lehet a tagállamok bíróságai közötti együttműködést úgy megoldani, hogy az a hatékony és gyors igazságszolgáltatás mellett, megfelelő jogvédelmet nyújtson a közösség természetes és jogi személyiségeinek. A kezdeti időkben – az 1957-es Alapszerződéstől az 1968-as Brüsszeli Szerződésig – a határozott és markáns törekvéseket nem követte számottevő jogi rendelkezés, az EGKSz 220. cikke (az Amszterdami Szerződéssel történt módosítás után 293. cikk) szerint a tagállamok „*tárgyalásokat folytatnak*” egymással annak érdekében, hogy biztosítsák a bírósági és választott-bírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését.

Mivel a nemzetközi szerződésekre úgy tekintettek, mint e cél megvalósításának optimális eszközére, a jogterület első jelentős jogforrása az 1968-ban Brüsszelben „*A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*” kötött egyezmény lett.⁷ Az egyezmény 1973. február 1.-én lépett hatályba, s ezen év június 3.-án pedig a szerződő felek jegyzőkönyvben rögzítették az Európai Bíróság értelmezési jogkörét.⁸

Az egyezmény meg akart felelni az Európai Gazdasági Közösséggel szemben jelentkező kihívásoknak – így a közös, majd egységes belső piac követelményének⁹ –, ezért a polgári és a kereskedelmi ügyekben a közösség egész területén érvényes, egységes és zárt joghatósági

⁴ A joghatósági rendeletek hatálya nem terjed ki Dániára, azonban az Európai Közösség és Dánia között 2005. október 19-én illetve az Európai Közösség, Dánia és az EFTA tagállamok között 2007. decemberében kötött szerződés szerint a polgári és kereskedelmi ügyek joghatósági rendeletének szabályait ezen országokban is alkalmazni kell, a szerződések hatályba lépése után. *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2007. 12. 21. Bulgária és Románia helyzete speciális.

⁵ E vonatkozásban – irtuk. Rendkívüli óvatosságunk alapja, hogy maga a peres eljárás összetett, így semmi nem zárja ki a kettős eljárási joganyag egyidejű alkalmazását. Látni fogjuk majd, a közösségi jog alapján a másodszor megkeresett tagállami bíróságnak fel kell függesztenie az eljárását, a felfüggesztés viszont a nemzeti – tagállami eljárásjogi intézmény alapján történik. Minderről külön tanulmányban szeretnénk kifejtetni álláspontunkat.

⁶ A legutóbbi időkben a társadalomtudományok művelői felfedezték, hogy az Európa-kutatás többé nem nyugodhat az un. *metodológiai nacionalizmuson*. A témakör egyik legkiválóbb kutatója – Ulrich Beck – szerint „*kozmozopolita szemléletváltásra, metodológiai kozmozopolitizmusra van szükség a társadalomtudományokban*.” *Ulrich Beck: A kozmozopolita Európa. Társadalom és politika a második modernitás korszakában*. Szeged, Belvedere, 2007. 30.

⁷ Meg kell jegyeznünk, hogy a Brüsszel-I Szerződés közösségi jogforrás jellegét a szakirodalomban többen vitatják. Azzal érvelnek, hogy a megállapodás nemzetközi jogi szerződés, sem az alapszerződésekhez sem az elsődleges joghoz nincs köze, de nincs köze a másodlagos jogforrásokhoz sem.

⁸ Wopera Zsuzsa írja, hogy 2000-ig az Európai Bíróság több mint 100 esetben adott ítéleti értelmezést az egyezmény alkalmazása során felvetődő problémákról. *Wopera Zsuzsa: Európai Polgári Eljárásjog – Alom vagy valóság?* In: *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*. (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa). Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2006. 26.

⁹ *Juhász Imre: Gondolatok a Brüsszeli egyezményről*. In: *Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János*. (Szerkesztette: Kiss Daisy és Varga István). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003. 385 – 414.

rendszer hívtott életre. A bírósági joghatóságot az alperesnek bármely tagállam felségterületén meglévő lakóhelyére (székhelyére) alapította, s ezzel búcsút mondott a korábban szentnek és sérthetetlennek tekintett állampolgársági elvnek.¹⁰ Igaz számos ügyre, ügykörre a szerződés nem vonatkozott – pl. személyállapoti, jog- és cselekvőképességi, öröklési jogi ügyekre, a csődeljárásra, társadalombiztosításra – ám intézményes megoldásai méltán vívják ki a mai elemző elismerését. Így például az ítéletek elismerése és végrehajtása során kizárták a joghatóság utólagos vizsgálatát, meggyorsítva ezzel a „határon átnyúló ítéletek” forgalmát.

A szakirodalom a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekinti az 1988. szeptember 16-án kötött Luganoi Egyezményt, amelyet az Európai Gazdasági Közösségen kívüli fejlett piacgazdasággal rendelkező EFTA tagállamok is aláírtak. Az egyezményt aláíró EFTA tagok vonatkozásában az Európai Bíróságnak nem volt értelmező jogköre, hiszen nem EGK tagországra a bíróság határozatai nem volt kötelező. Mindezt megoldandó, az EFTA tagállamok szerződési kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy az EB határozatait figyelembe veszik.

1998-ra elkészült egy újabb egyezmény szövege, amelyben a szerződő felek – mivel sem a Brüsszeli Szerződés, sem a Luganoi Egyezmény nem vonatkozott a személyállapottal kapcsolatos eljárásokra – a házassági perek, a házastársak gyerekei feletti szülői felügyelettel kapcsolatos perek joghatósági problémáit, az e perekben született határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit rendezték volna. Mivel az Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést átemelte a közösségi pillérbe – megnyitva a közösségi jog alkalmazásának közvetlen lehetőségét –, az un. Brüsszel II. Szerződés aláírására már nem került sor.¹¹ Mind a szerződéstervezet, mind a helyébe lépő rendelet(ek) joghatósági szabályai azonban nagy vonalakban átvették az 1968-as Brüsszeli Szerződés (Luganoi Egyezmény) joghatósági rendszerét.

Az Amszterdami Szerződésben az Európai Unió tagállamai a szabadság, a biztonság, az igazságosság térsé-

gének elérését tűzték ki célul, s a polgári ügyekben való együttműködést – amelyet külön rendelkezésekben konkretizáltak – e célüggyéneknél rendelték alá. A történeti teljességhez hozzátartozik, hogy az Európai Tanács 1999. október 15-16-án Tamperében tartott ülésén – egy évvel a Bécsben elfogadott Cselekvési terv után – megerősítette, miszerint az Amszterdami Szerződés szellemében minden lehetőséget kihasznál a joghoz jutás lehetőségének javítására, a polgári eljárásjog (polgári, büntető és más anyagi jogterületek melletti) konvergenciájának felerősítésére. A Tanács e szellemben alkotta meg azt a „keretprogramot”, amely a fenti célok valóra váltását konkrét eszközök és intézkedések formájában határozta meg.¹² Egmás után születtek a rendeletek, s ezek a jogszabályok a bírósági együttműködés egy-egy területére (kézbesítés, bizonyítás-felvétel) rendelkeztek minden tagállamban kötelezően alkalmazandó szabályokat.¹³ A jogalkotás egyik kiindulópontja a jogbiztonság megteremtése, amely a tagállami bíróságok egyenrangúságának elvére, a párhuzamos eljárások tilalmára, és az egymásnak ellentmondó ítéletek kezelésének megakadályozására támaszkodott.

A jogpolitikai előzmények ismeretében megvizsgáljuk a hatályos közösségi jog perfüggőségi szabályait. A 44/2001/EK Rendelet 27. cikke (továbbiakban Rendelet) az alábbi szöveget tartalmazza:¹⁴

(1) Amennyiben azonos jogalapról¹⁵ származó azonos felek között folyamatban lévő eljárásokat különböző tagállamok bíróságai előtt indították, a később felhívott bíróság az elsőként felhívott bíróság joghatósága megállapításáig hivatalból felfüggeszti az eljárást.

(2) Amennyiben az elsőként felhívott bíróság joghatóságát állapítják meg, a később felhívott bíróság ennek javára megállapítja saját joghatóságának hiányát.

A szöveg szerint a perindításnak két tagállamban kell megtörténnie. Mind a magyar,¹⁶ mind a tagállami Kommentárok felhívják a figyelmet arra, hogy a Rendelet 4. cikke értelmében a 27. cikket akkor is alkalmazni kell, ha az eljárások olyan felek között folynak, akik nem a Közösség területén rendelkeznek lakóhellyel, illetve székhellyel. Az Európai Bíróság 1991-ben

10 Geimer Reinhold: Das Brüssel-I System und seine Fortentwicklung im Lichte der Beschlüsse von Tampere. In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. (Szerkesztette: Kiss Daisy és Varga István). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003. 229 – 244.

11 A Tanács 1347/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

12 A Tanács 743/2002/EK rendelete (2002. április 25.) a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés végrehajtását előmozdító tevékenységek általános közösségi keretszabályozásának létrehozásáról.

13 Felsorolásszerűen: A Tanács 1348/2000/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és a bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről. A Tanács 1206/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás-felvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről. Végül megemlítendő a Tanács 2001/470/EK határozata az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

14 Az un. családjogi rendelet szabálya megegyezik a 44/2001-es rendelet 27. cikkével, ezért azzal külön most nem foglalkozunk.

15 A Wopera Zsuzsa által szerkesztett kommentár az „azonos igényből származó” kifejezést használja. A hivatalos magyar fordítás a jogalap szót alkalmazza. A német szöveg az *Anspruch* = igény fogalom használatával él. A Kommentárok a rendelet magyar jogi vonatkozásait ebből a fordítási különbségekből vezetik le. Az *azonos igény*, miképpen az *azonos jogalap* sem, nem fedi le a magyar perjog kereseti kérelem kifejezését, de más problémákat is felvet. Ezekre írásunkban visszatérünk. *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában.* (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa). Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2006. 136.

16 A Wopera Zsuzsa által szerkesztett Kommentár mellett meg kell említenünk Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. című kommentár értékű munkát.

hozott ítélete szerint a perfüggőségi szabályoknak a lehető legtágabb értelmezést kell tulajdonítani, csak így fedhet le ugyanis minden *lis pendens* esetet.

A Rendelet 27. cikkét egybehangzóan *perfüggőségi* rendelkezésként tartja számon a jogirodalom. A perfüggőség beállításának *első előfeltétele* tehát, hogy a jogvitában érdekelték közül legalább egyik peres félnek a Rendelet alá tartozó ügyekben valamilyen módon *kapcsolódnia* kell az Európai Közösséghez. A Rendelet 4. cikkének értelmezése nem terjeszthető ki olyan ügyekre, amelyeket – érintettség hiányában – nem az európai unió polgári eljárásjoga, hanem a nemzetközi polgári eljárásjog szabályai szerint kell elintézni.¹⁷

A perfüggőség második feltétele a perekben előterjesztett *azonos jogalap*. A harmadik, hogy *azonos felek* legyenek érintve a párhuzamos perekben. A pereknek *elindítottaknak* de *nem megindítottaknak* kell lenniük, azaz mindenképpen túl kell jutniuk a per előkészítésének szakaszán. A Rendelet 27. cikkének szó szerinti értelmezése szerint két *felhívott* bíróságnak kell lennie, azaz a két bíróság megkeresése a jogszabály alkalmazása szempontjából befejezett tény. A bíróságok az adott tagállamok joga szerinti legitim *állami* bíróságok – ez következik a Rendelet 1. cikk (2) bekezdés c.) pontjának választott bíróságokat kizáró rendelkezéséből.

Arra kérdésre, mikor kell felhívottnak tekinteni a bíróságot, a Rendelet 30. cikke ad választ. E szerint:

„a bíróság felhívottnak tekintendő

(1) az eljárást megindító irat, illetve azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjában, feltéve hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy

(2) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtást megelőzően kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében a számára előírt intézkedések megtételét. „

A Rendelet tehát a per(ek) elindításának időpontját, a perfüggőség beállításának kezdetét határozza meg. A perfüggőség többi eljárásjogi feltétele szintén kiolvasható a Rendeletből, ám a 30. cikkben – tekintettel a történeti előzményekre – a perfüggőség keletkezési időpontjának megadására összpontosított a közösségi jogalkotó.

A Rendelet a perfüggőség következményeként, a később felhívott bíróság kötelezettségeként egyértelműen az *eljárás felfüggesztését* szabja meg. Erre a bíróság *hivatalból* köteles, s mindaddig függőben kell az eljárást tartania, amíg az *elsőként felhívott bíróság megállapítja joghatóságát*. Az elsőként megállapított bíróság

pozitív joghatósági megállapítása után *saját joghatóságának hiányát* kell megállapítania.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Rendelet több kérdésről hallgat. Nem szól például arról, hogy az első bíróság pozitív joghatósági döntése jogerős bírói megállapításhoz köthető-e, avagy az első bíróság negatív joghatósági döntését követően miképpen folytatódik az eljárás.

A hivatalból történő felfüggesztés kötelezettsége a rendelet alapján *nem zárja ki a peres felek aktivitását*, azaz a peres felek *perfüggőségi kifogásként* érvényesíthetik a párhuzamos perindítás megakadályozásához fűződő jogi érdeküket. E megoldás felel meg legjobban a valóságnak, hiszen a tagállami bíróságok közötti együttműködés a korántsem olyan szoros, hogy automatikusan, a felek közreműködése nélkül tudomást szerezzenek egymás eljárásáról.

Röviden utalva a nemzeti/tagállami eljárásjogok problémáira, észrevételezzük, hogy a magyar szöveg már első látásra sem felel meg a közösségi eljárásjog dogmatikájának. Így a bíróság „*felhívása*”, mint a fél perccselekménye nem található a Pp. szabályaiban, sőt a Pp. a *felhívás* intézményét a bírói oldalon fogalmazza meg – a felekkel szemben. Továbbá a perfüggőség sem a bíróság felhívásakor (keresetlevél beadásakor), hanem a keresetlevélnek az alpereshez a per első tárgyalására való idézésekor áll be. Megállapíthatjuk, a rendelet és a magyar eljárásjog ugyanazon peres helyzetre *eltérő* szabályozást tartalmaz.

A Rendelet előzmény szabálya – az 1968-as Brüsszeli Szerződés – vonatkozó 21. cikkének rendelkezése a következő volt: „Amennyiben *azonos igényből származó* azonos felek között folyamatban lévő eljárásokat a szerződést aláíró különböző államok bíróságai előtt indították, a később felhívott bíróság az elsőként felhívott bíróság javára hivatalból megállapítja joghatóságának hiányát.

Az a bíróság, amelyik megállapította joghatóságának hiányát, a döntését felfüggesztheti mindaddig, ameddig a másik bíróság joghatóságának hiánya érvényesen megállapítást nem nyer.”

A szerződés – a Rendelettel ellentétben – *másban és máshol* látja az egymással ellentmondó ítéletek elkerülésének lehetőségét. A szerződés szerint a másodiknak megkeresett bíróságnak joghatósága *hiányát* kellett elsősorban megállapítania. A döntését (nem pedig az eljárást) hivatalból felfüggeszthette, ami nem *kötelező*, hanem *diszpozitív* jogosultság volt. A prioritás elve – az elsőnek megkeresett bíróság eljárási elsőbbsége – azonban az 1968-as szerződésben is egyértelműen érvényesült annak ellenére, hogy a szerződés *nem rendelkezett a perfüggőség kezdetéről*. E hiányosság jogirodalmi kritikák hosszú sorát indította el.

¹⁷ Mexikói felperes c. Kanadai alperes ügyét, akik életükben nem voltak az EU területén, érdekeltségük, üzleti ügyeik nincsenek a Közösségen belül, nem akarnak a Közösségen belül pereskedni, ekkor jogvitájukat egyértelműen a nemzetközi polgári eljárásjog vonatkozó szabályai szerint kell intézni.

A hatályos rendeleti dogmatika egyértelmű: a perfüggőség önálló közösségi jogi intézmény, a Rendelet világosan és a nemzeti/tagállami jogrendszerektől függetlenül szabályozza a perfüggőség intézményét. Nem térünk ki most e szabályozási rendszer minden problémájára, vizsgálódásunkat szigorúan a német és a magyar eljárásjog szabályaira összpontosítjuk.¹⁸

III.

A bíróságok közötti együttműködés koordinációs sémái

Megállapíthatjuk, a tagállami bíróságok között szükség van együttműködésre, mivel a párhuzamos ítéletek csak így kerülhetők el, továbbá a határon átnyúló jogvitákban hozott ítéletek joghatása csak a bíróságok együttműködésével biztosítható egy másik tagállamban. A koordináció kiépítésével elkerülhető a bírói (állami) autoritás leértékelődése – azaz egy másik tagállam bíróságának semmibe vétele – és megakadályozható a jogrend erodálódása, ami a felesleges ezért semmilyen jogi hatást ki nem váltó bírói dekrétumok számának növelésével következhet be.

A bíróságok közötti együttműködés számos mechanizmusáról beszélhetünk. Legelőször megkülönböztetjük a jogi és jogon kívüli koordinációs mechanizmusokat. A jogon kívüli koordinációs sémák közé tartozik a politikai, kulturális koordináció, ennek egyik formája a tagállamok jogpolitikája. E koordinációs folyamatok testet ölthetnek jogi előírásokban, ám kötelező erejű jogszabályok nélkül is működhetnek.

Tanulmányunkban a jogi szabályozás problémáival kívánunk foglalkozni, a jogon kívüli szabályozási mechanizmusok a jogszociológia és a politikatudomány témáit alkotják.

A jogi rendszeren belül a *szabályozás négy szintjét* különböztetjük meg.

Szervezeti szint. E szabályozási szinten a bíróságok alá-fölé rendeltsége dominál, a bíróságok rendszere hierarchikusan szervezett. A hierarchia lehetővé teszi az alsóbb bíróság ítéleteinek közvetlen megsemmisítését, az ügyben eljáró bíróság kijelölését, ügy áttételét, vagy egy alsóbb bíróság ügyintézésére kötelezését. A szabályozási szint a nemzeti jogrendszerekre, az Európai Unión belül a tagállamok belső jogrendjére jellemző. A tagállamok, szinte kivétel nélkül – természetesen eltérő módon – meghatároznak egy (esetleg több) központi autoritással rendelkező legfelsőbb bírói fórumot. A központi bírói fórum a bírósági rendszer szervezetének irányítása mellett biztosítja az ala-

csenyabb rangú és rendű bíróságok egymás közötti koordinációját.

Intézményi szint. E szabályozási síkon a bíróságok közötti együttműködés a bíróságok hierarchikus rendszerbe szerveződése, avagy közvetlen alá – fölé rendelődése nélkül folyik. Az együttműködés szerveződhet horizontálisan, de nem kizárt a vertikális koordináció sem. Az intézményes szabályozás az adott, és a bíróság elé kerülő ügy elintézése érdekében jön létre, ezért különböző jogintézményekben jelenik meg. Gyakran nem az eljárásjog által szabályozott jogintézmény biztosítja az együttműködést, lehetséges, hogy egy más jogágba, esetleg több jogágra szétosztva alakulnak ki az intézményi koordináció szabályai. E szabályok közé tartozik a bíróságok egymás közötti megkeresése, a bizonyításra felkérés, a jogsegély, jogalkalmazási útmutatás, a másik bíróság eljárásának bevétele. A szabályozási szint leginkább a nemzetközi síkra jellemző, beleértve az Európai Unió jogrendszerét.

A processzuális szabályozás. A szabályozási szint az egyes konkrét bírósági eljárások közötti összhangot (koordinációt) biztosítja. A bíróságok különböző eljárási folyamatrendszere strukturálisan tagolt rendszert alkot, így a processzuális szabályozás az eljárás bármelyik szakaszában szükséges lehet. A szabályozás körébe tartozik az újraperesítés tilalma, a másik bíróság döntésének kötelező figyelembe vétele, a perakadályok és perelőfeltételek bírósági rendszerhez igazodó kialakítása. A processzuális szabályozás az intézményi-szervezeti szabályokat konkrét eljárási normákra bonthatja le, ám kiépülhetnek egyedi – az intézményi/szervezeti szint támogatását nélkülöző – szabályozó normatívák. E szabályozási szint leginkább az eljárásjogok területén, előírásai nem egyszer kilépnek a peres eljárások köréből. A processzuális szabályozáshoz tartozik mindenekelőtt a perfüggőség, a hatásköri, illetékességi szabályok, az előzetes bizonyítás, a szóbeli keresetindítás.

A normatív szabályozás. Az egyes eljárási szabályok konkrét, a jogalanyokra lebontott magatartási normái tartoznak e körbe. E norma előírásokat a bíróságnak be kell tartaniuk, a feleknek pedig csak akkor, ha azok rájuk nézve kötelezettségeket és jogokat állapítanak meg. A normatív szabályozási szint kialakulásának több oka van. Mindenekelőtt meg kell említenünk az európai jogrend egyik axiomáját, a bírói függetlenséget. A bíró e princípium szerint személyében független, eljárásában, az adott ügy elbírálásában nem kötik a bírói szervezet belső vagy külső utasításai. Számos jogrend azonban azt is a bíró döntésére bízta, vajon eleget tesz-e a bíróságok közötti koordináció szervezeti vagy intézményi síkon kialakított szabályainak. A bírói diszpozíciós tér beszűkítése lehetséges a bíró belátáson alapuló cse-

¹⁸ Az eljárásjog tudomány elméleti problémafelvetésére a szerzőnek Európai Jog c. folyóiratban megjelenés alatt álló tanulmányát ajánljuk az olvasó figyelmébe. Gyekiczky Tamás: Perkoordináció – közösségi szinten. Gondolatok a határon túlnyúló perfüggőségről. Európai Jog. 2008.

lekvési lehetőségeinek megvonásával, ám néhány esetben a jog megkettőzi a processzuális szabályozás normatív előírásait.¹⁹ Ezért szükség van egy normatív szabályozási sík kialakítására, amely a felek számára kötelező magatartási szabályokkal, vagy a bíró számára rendelt tilalmakkal kinyitja, avagy lezárja a per-bíró és más bíróság között az átjárást.²⁰

A szabályozás síkjainak bemutatott típusai – hangsúlyozni szeretnénk – kizárólag a tudományos modellalkotás szempontjából „vegytiszták”. A jogi rendszerekben keverednek egymással, egy-egy tradicionális jogintézmény (pl. a tárgyalás felfüggesztése) több szabályozási síkon is megjelenhet.

A bíróságok közötti működő koordinációs szabályok *jogforrása* különböző jogi dekrétum lehet. A törvénykezési jog területén a bírósági törvényekben, az alkotmányokban éppúgy találunk erre vonatkozó előírásokat, mint a nemzetközi jogi szerződésekben, vagy az Európai Unió elsődleges és másodlagos joganyagában. Kiemelkedő szerepet töltenek be a nemzeti (tagállami) és nemzetközi polgári eljárásjog forrásai, mivel a polgári eljárásjog kezdetektől fogva befogta a bírósági együttműködés területét (pl. a joghatósági szabályokkal). Ugyancsak meghatározó a bírói gyakorlat, az Európai Unió területén az Európai Bíróság joggyakorlata. Így a bíróságok közötti koordinációs feladatok ellátására a közösségi jog egy sajátos intézményt – az előzetes döntéshozatali eljárást – alakított ki, és telepített be a tagállami jogrendszerekbe. Az előzetes döntéshozatali eljárás azonban a bíróságok közötti együttműködés problémáit átvezeti az egységes közösségi jogalkalmazás síkjára.

A koordinációs szabályozás síkjainak *terjedelme* lényegesen eltér egymástól. A szervezeti sík a legszélesebb, a normatív a legszűkebb. E különbség oka, hogy a szervezeti sík a bíróságok komplex társadalmi hálózatát szabályozza, amíg a normatív sík egy adott peres eljáráson belül írja elő az eljárások szereplői számára a követendő magatartást.

Az Európai Unió tagállamainak bíróságai között *nem létezik* szervezeti koordinációs szabályozás. Az intézményi szabályozás ellenben *nagyon erős*, köszönhetően annak, hogy a másodlagos jogforrásokba foglalt szabályok a tagállamok irányában a nemzeti jogot kiszorító, elsődleges érvényességgel rendelkeznek. Az Európai

Unió központi jogfilozófiája – láttuk – a kezdetektől fogva arra irányult, hogy szervezeti hierarchiák nélkül a normatív, processzuális és intézményi koordinációkkal valósítsa meg az egységes jogalkalmazást.

IV.

A perfüggőség, mint regulációs intézmény

A perfüggőség római jogi intézmény, legtagabb értelemben a párhuzamos eljárások megakadályozását, legszűkebb értelemben az állami autoritás igénybevételével eldöntendő jogvita újraperesítésének tilalmát jelenti. A perfüggőség két (vagy több) bíróság egymással szembeni eljárását szabályozza oly módon, hogy az egyik bíróság eljárási prioritásának elismerésével a másik (vagy többi) bíróság eljárását megtiltja.

A perfüggőség a processzuális szabályozási szint jogintézménye, azonban következményei mind a szervezeti, mind az intézményi szabályozási szinten megjelennek. Szervezeti szinten a perfüggőség következményeit érvényesítő bírói döntés ellen a felek a hierarchiában magasabban álló bíróságtól jogorvoslatot kérhetnek. A felsőbb bíróság a perfüggőséget kimondó bírói döntés hatálytalanításával képes befolyásolni a perfüggőség működését. Az intézményi szabályozás szintjén a perfüggőséghez akkor is igazodni kell, ha nincs felettes bíróság, és nincs szervezeti – hierarchikus kapcsolat az eljáró bíróságok között. Az intézményi szabályozás igazodási kötelezettségét az Európai Unióban a nemzeti és tagállami jogok az európai polgári eljárásjogból levezetve írják elő. A perfüggőség szabályait azonban megtaláljuk mind a kétoldalú mind a többoldalú nemzetközi szerződésekben.

A perfüggőség sajátos magatartási tilalmakat (szabályokat) jelent a normatív szabályozás síkján. A feleket tiltja a további perindítástól, a bírót nemcsak feljogosítja a per lefolytatását megtiltó döntésre, de egyenesen kötelezi rá.

A perfüggőség beépül a bíróságok koordinációját szabályozó szabályozási síkok más intézményeibe is. A jogirodalom régen felfedezte,²¹ a perfüggőség a párhuzamos eljárások negligálásával szinte előre hozza a jogerős ítélet joghatását, így megelőlegezi az újabb eljárás

19 Pl. a per felfüggesztésének kötelező és diszpozitív lehetősége. A Pp. 152. § (1) bek. szerint: *Ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában az eljárás büntetőbírói vagy államigazgatási hatáskörbe tartozik, a bíróság a per tárgyalását ennek az eljárásnak jogerős befejezéséig felfüggesztheti. ... (2) A bíróság a tárgyalást akkor is felfüggesztheti, ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában más polgári per vagy a bíróság hatáskörébe tartozó más polgári eljárás már folyamatban van.* Kötelező ellenben a felfüggesztés a Pp. 153. § (1) bek. esetén: *Ha a per eldöntése házasság létezésétől vagy érvényességétől, illetőleg gyermek családi jogállásának bírói megállapításától függ, és ez iránt per van folyamatban, a tárgyalást annak jogerős eldöntéséig fel kell függeszteni.*

A Németországi ZPO 148. § és 149. § az előkérdés eldöntése és a büntetőeljárás esetére szintén a bíróságra bízta az eljárás felfüggesztését. Ugyanakkor személyi állapottal összefüggő kérdések előzetes tisztázása (apaság tényének megállapítása) eseteiben a bíróságnak kérelemre fel kell függesztenie az eljárást (ZPO 152. § 153. § és 154. §.). A bírósággal való kapcsolat megszakadásakor, vagy a perképesség elvesztésekor – kérelemre avagy hivatalból – a perbírósnak kötelező felfüggesztenie az eljárást. (ZPO 246. § és 247. §)

20 Pl. a Pp. 29. § (3) bekezdése értelmében amennyiben „az alperes állandó munkahelye nem azonos lakóhelyével, a bíróság az alperesnek legközelebb az első tárgyaláson előadott kérelmére a pert a munkahely bíróságához teszi át tárgyalás és elbírálás végett.

21 Erre lásd McGuire Mary Rose: *Verfahrenskoordination und Verjährungsunterbrechung im Europäischen Prozessrecht.* Tübingen, Mohr – Siebeck, 2004.

indításának abszolút tilalmát. Vagy a nemzetközi polgári eljárások területén a párhuzamos eljárás befejezésével időt és teret enged a kialakítandó bírói döntés adott nemzeti jogrendbe illeszthetőségét célzó előzetes vizsgálatára (elismerési feltételek vizsgálata a ZPO 328. § alapján).

A perfüggőségi szabályok belenyúlnak a peralapítás körébe. Megtiltják az új per megalapítását, avagy függő helyzetben tarthatják azt. Előírhatják, hogy a bíróságok egymás, avagy a másik által feltárt jogi tényekhez igazodjanak. Így, amennyiben az első (az először eljárást indító) bíróság eljárása nem volt jogszerű, vagy az joghatást kiváltó bírói döntés (bírói dekrétum), megegyezés (egyezség) nélkül ért véget, a második bíróság a függő jogi helyzetet az eljárás elindításával oldja fel, ezzel újra lehetővé válik a peres út igénybe vétele.

A második eljárás jogi sorsát különböző eljárásjogi intézmények szabályozhatják. Egyes eljárásjogok szerint fel lehet függeszteni a bírósági eljárást, így akár előzetes kérdésnek lehet minősíteni az első bíróságnál indult per végeredményét. Időleges perindítási tilalmat lehet elrendelni, s ennek megsértése esetén negligálni a perindítás anyagi jogi és eljárásjogi jogkövetkezményeit. A szabályok kiépítése jogtörténeti, kulturális megoldásoktól függ, de nem hanyagolhatjuk el az okok sorában a jogpolitikai célokat sem.

A nemzeti jogok a perfüggőséget egymástól eltérő módon, a nemzeti/tagállami jog keretén belül szabályozzák. A különbségek azonban nem pusztán a tagállamok eljárásjoga között léteznek, hanem az európai polgári eljárásjog és a nemzeti/tagállami eljárásjogok között is kimutathatóak.

V.

Perfüggőség a német polgári eljárásjogban

1. A perfüggőség eljárásjogi szabályai

A hatályos²² ZPO 261. szakasza a német polgári per-törvényben külön, önálló intézményként szabályozza a perfüggőséget. A norma szövegét 1976-ban a perrendtartás egyszerűsítését célzó törvénnyel alkotta meg a törvényhozó, azóta változatlan.²³

A törvényhely szerint a peres ügy (Streitsache) perfüggőségének beállítását a keresetindítás alapozza meg.

Mivel a ZPO szerint különböző módon és formában lehet keresetet indítani, ezért a perfüggőség több eljárás időpontban következhet be. A törvény szerint, amennyiben egy (már) folyó perben terjesztenek elő a felek jogi igényeket, akkor a perfüggőség azon a szóbeli tárgyaláson áll be, amelyen az igényt a bíróság előtt érvényesítik (előterjesztik). A felek által írásban előterjesztett kereseti igény esetén pedig akkor áll be a perfüggőség, amikor a per tárgyát, a kereseti jogalapot és határozott kereseti kérelmet tartalmazó írásbeli beadványt az alperes számára kézbesítik.

A törvény felhívott rendelkezése a perfüggőség joghatását két jogkövetkezményben jelöli meg. Egyfelől a perfüggőség tartama alatt az adott per tárgyában egyik fél sem indíthat el más fórum előtt jogvitát, másfelől amennyiben a perbíróság eljárási legitimációja (Zuständigkeit) megáll, ezt a tényt a körülmények későbbi változása már nem érinti.

A ZPO 262. §-a a perfüggőség anyagi jogi joghatását rendezi.²⁴ A törvényhely szerint a perfüggőség eljárásjogban szabályozott különös hatásai a polgári anyagi jog előírásait nem érintik. Minden olyan anyagi jogi következmény azonban, amely a keresetindításhoz, keresetlevél közléséhez, vagy kézbesítéséhez, az alperes perbebocsátásához vagy idézéshez kapcsolódik,²⁵ a perrendtartás kézbesítésre vonatkozó szabályainak sérelme nélkül a keresetindítással beáll.

A törvényhely rövid, ám a perfüggőség intézményét a jogirodalom és a bírói gyakorlat alapos és mélyreható magyarázattal bővítette és értelmezte.

1.1. A perfüggőség (Litispendsenz) fogalma

A perfüggőség több, és mást jelent, mint a per elindításával a bíróság és az ügy között fellépő kötöttség (Anhängigkeit). A kötöttség a keresetlevélnek, vagy más iratnak a bírósági irodára való beérkezésekor keletkezik, így már akkor kötöttségről beszélünk, amikor egy fizetési meghagyás iránti kérelem beérkezik a bírósághoz. A kötöttség akkor is beáll, ha egy hatáskörrel és illetékességgel nem rendelkező bírósághoz érkezik be a kérelem.

A perfüggőség tartalma más, nemcsak a kérelmet előterjesztő félnek és a bíróságnak egymáshoz való viszonyát jelöli. Lényegi ismérve szerint a perfüggőség az ellenfélnek az eljárási jogviszonyba történő bevonásával keletkezik. Rosenberg által szerkesztett

²² A 2008. május 31-i állapotot tekintjük a hatályos állapotnak.

²³ Ez az ún. „Vereinfachungs-novelle.” A magyar irodalomban részletesen elemzi Kengyel Miklós. *Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 139 – 143.

²⁴ *Die Vorschriften des bürgerlichen Rechts über die sonstigen Wirkungen der Rechtshängigkeit bleiben unberührt... Diese Wirkungen sowie alle Wirkungen, die durch die Vorschriften des bürgerlichen Rechts an die Anstellung, Mitteilung oder gerichtliche Anmeldung der Klage, an die Ladung oder Einlassung des Beklagten geknüpft werden, treten unbeschadet der Vorschrift des § 167 mit der Erhebung der Klage.*

²⁵ A törvénytörvény a perfüggőség alatt más perek elindításának kifejezett tilalmát fogalmazza meg (vö. ZPO. 261. §. (3) bek. 1. pont) A ZPO Kommentárái megjegyzik, a ZPO szövegében a kötöttség és a perfüggőség joghatásaiban nem különül el egymástól, aminek az oka, hogy a korábbi eljárási törvény a fizetési meghagyásos eljárásokat is szabályozta, és egységesen, mind a peres, mind a nemperes eljárásokra azonos joghatást (az új eljárás indításának tilalmát) rendelt el. *Baumbach Adolf – Lauterbach Wolfgang – Abers Jan – Hartman Peter: Zivilprozessordnung.* 62. neuarbeitete Auflage. München, Verlag C.H.Beck, 2004. 988.

kézikönyv²⁶ szerint a perfüggőség intézménye kizárólag a keresetindításhoz kapcsolódik, ezért nem köthető a fizetési meghagyás iránti kérelem vagy az alperesi ellenkérelem előterjesztéséhez.

1.2. A perfüggőség előfeltétele

A peres felek azonossága. A két párhuzamos perben a peres felek ellenkező pozícióban is lehetnek – amennyiben az egyik per alperese a másik perben felperesként indít pert – így a fél-azonosság a „fordított felállástól” függetlenül megállapítható. Nem beszélünk fél-azonosságról akkor, ha az egyik fél az egyik perben önmaga érdekében, saját nevében jár el, a másik perben viszont jogi személy, vagy személyegyesülés tagjaként áll perben.

A pertárgy azonossága. Baumbach és szerzőtársai az eljárási igények (prozessuale Ansprüche) valamint a kereseti jogalap (Klagegrund) azonosságát, a ZPO Müncheni Kommentárja²⁷ és Rosenbergék a per tárgyának (Streitsgegenstand) azonosságát tekintik perfüggőségi feltételnek. Hozzáteszik, a két eljárásban előterjesztett igény akkor azonos, ha azok általános jogvédelmi céljai, valamint az elérni kívánt jogkövetkezményei – függetlenül a felek peres szerepétől – fedik egymást.

A Müncheni Kommentár szerzői utalnak arra, hogy a jogvita tárgyának fogalmát a legújabb jogirodalmi álláspontok – tekintettel a német bíróságokról szóló törvényre²⁸ – kiterjesztették. A GVG 17. § (2) bek. 1. pontja szerint ugyanis az eljárásra jogosult bíróságnak a jogvitát többek között a *szóba hozható jogi szempontok* alapján²⁹ kell eldöntenie akkor is, ha az összetett (vegyes) jogviszony tényállásának csak néhány elemére van eljárási jogosultsága. Ezért az összetett, több elemről álló jogi eseteknél a felperesnek nem kell minden egyes tényállási elemre külön bíróságot keresnie, hanem az egész jogvitát egy bíróság elé utalhatja.

Az 1991-es törvénymódosítás után – amikor a fent idézett megfogalmazást beiktatták a törvény szövegébe – a különös (speciális) hatáskörrel megszervezett bíróságok elé tartozó jogvitákban sem lehet a GVG alapján egységesnek értelmezendő pertárgyakat szétbontani.³⁰ A bíróságnak a felmerülő jogi szempontok mérlegelése alapján különös gonddal kell vizsgálnia azonban hatáskörének kérdését. Ebből kifolyólag egy a közigazgatási bíróságon beadott kereset megakadályozza az egyidőben ugyanazon felek ugyanazon igény érvényesítésére, a büntetőbíróságon beadott keresetének elintézését, mivel a perfüggőség már a közigazgatási bíróságon beadott keresettel létrejön.

1.3. A perfüggőség kezdete

A perfüggőség a törvény szerint a kereset előterjesztésével áll be. A keresetet akkor tekintjük a ZPO alapján jogszerűen előterjesztettnek, ha azt alperesnek kézbesítették (ZPO 253. §) A keresettel azonos módon kell kezelni a viszontkeresetet.

Akkor is beáll a perfüggőség, ha a perelőfeltételek hiányoznak. Ennek magyarázata, hogy a perelőfeltételek vizsgálata a keresetlevélnek az alpereshez történő kézbesítése után kezdődik, a szabályszerű kézbesítés a per egyik előfeltétele.

A ZPO idézett rendelkezései szerint perfüggőség keletkezik egy folyó eljárás alatt akkor, ha a szóbeli tárgyaláson terjesztik elő a perfüggőséget kiváltó eljárásjogi (kereseti) igényt. A német eljárásjog szerint az alperesi viszontkereset mellett tárgyalás alatti perfüggőséget vált ki a közbenso megállapítási kereset [ZPO 256. § (2) bek.] illetőleg a felperesi kereset tárgyi és személyi kiterjesztése.

A törvény szerint csak annak a keresetlevélnek kézbesítése hozza létre a perfüggőséget, amely a keresettel szemben támasztott eljárásjogi feltételeknek (ZPO 253. §) megfelel. *A perfüggőség beállása ezért formális eljárásjogi feltételektől és a felek eljárási cselekményeitől függ.*

1.4. A perfüggőség vége

A perfüggőség a jogvitában hozott ítélet alaki jogerejének beállásáig tart. Megszűnik a perbeli egyezség megkötésével, a keresettől elállással. A felperes keresettől elállása esetén a perfüggőség megszűnése visszamenőleges hatású. *A perfüggőség nem ér véget sem az eljárás felfüggesztésével, sem szünetelésével.* Nem ér véget a peres ügynek az ügykezelési szabályzat alapján történő irattárba helyezésével és a perenkívül kötött egyezséggel sem.

1.5. A perfüggőség hatása

A perfüggőség jogi hatását a bíróságnak *hivatalból* kell figyelembe vennie, de e felek – *perfüggőségi kifogásként* – hivatkozhatnak rá. Amennyiben a felek hivatkoznak rá, a bizonyítás kötelezettsége az alperest terheli.

A perfüggőség eljárásjogi hatása a ZPO 261. §-ban szabályozott tilalmak mellett kiterjed a felek és a bíróság számos percselekményére, s vonatkozik a peres felek jogutódjaira. Beszélünk negatív (tilalmi) és pozitív (megengedett) hatásokról.

²⁶ Rosenberg Leo – Schwab Heinz – Gottwald Peter: Zivilprozessrecht. 10. Auflage. München, Verlag C.H. Beck, 2004. 654.

²⁷ Lüke Gerhard – Wax Peter: Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung. 2. Auflage. München, Verlag C.H. Beck, 2000. 1560.

²⁸ GVG (Gerichtsverfassungsgesetz) 17. § (1) bek. 2.

²⁹ „...den Rechtsstreit unter allen in Betracht kommenden rechtlichen Gesichtspunkten...” GVG 17. §

³⁰ A Német Szövetségi Köztársaság bírósági rendszere sokágú bírósági rendszer, ahol a polgári és a munka, valamint a szociális és a közigazgatási, valamint pénzügyek más és más bírói fórumrendszerhez tartoznak. E szabály mind az alsó, mind a felső bírósági fórumokra érvényes. Így például a munkaügyi bíróságoknak külön szövetségi legfelsőbb bírósága (Bundesarbeitsgericht) működik.

A perfüggőség legfontosabb *negatív* hatása a jogvita újabb peresítésének tilalma. A perfüggőség alatt benyújtott második keresetet a bíróságnak vissza kell utasítania, a perfüggőség ebben az értelemben *perakadály* képez.

A perfüggőség beállta után a keresetet a felperes csak az alperes beleegyezésével változtathatja meg (ZPO 263. §).³¹

A jogirodalom a perfüggőség *pozitív eljárásjogi* következményének tekintette, hogy a ZPO – a 265. és 266. §-ok szerint – nem tiltja meg a per tárgyának átruházását, engedményezését, vagy a peresített ingatlan elidegenítését. A Kommentáriródalom e jogi konzekvenciákat azért sorolja – az egyértelmű anyagi jogi hatás ellenére – a perfüggőség eljárási joghatásainak csoportjába, mert a ZPO maga rendezi a per tárgyát érintő anyagi jogi változásokkal kialakuló új helyzet eljárási következményeit. Így – az ellenfél beleegyezése mellett – a per jog megengedi a jogutód perbelépését, vagy ingatlan elidegenítés esetében – bizonyos feltételek mellett – egyenesen *kötelezővé* teszi az érintett (harmadik fél, mint jogutód) perbelépését.

A perfüggőség pozitív eljárásjogi következménye, hogy a jogvitát lezáró döntésnek *ítélet* formájában kell megszületnie. A viszontkereset és a közbenso megállapítási kereset előterjesztésének lehetőségei, a fő-, és mellékbeavatkozás megnyílása ugyanúgy a perfüggőség pozitív joghatásának csoportjába tartoznak, mint a perrel, perbe vitt joggal érintett harmadik személyek perindításról történő értesítése.

A perfüggőség nem akadályozza az alperesi ellenkérelem előterjesztését, nem áll be a beszámítási kifogással, de nem akadályozza a bíróságot abban, hogy a keresetlevelet áttegye a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz.

A perfüggőséget nem érinti az eljárás felfüggesztése. Nincs perfüggőséget kiváltó hatása a fizetése képtelenségi eljárás megindításának, s a fizetési meghagyásos eljárás esetében pedig csak az adós ellenkérelmének a hitelezőhöz történő kézbesítése után keletkezik perfüggőség. A peres feleknek a bizonyítási eljárás során előadott, vagy a perben az eljárás formai – eljárási kérdéseit érintő – kérelmeinek sincs perfüggőséget kiváltó hatása.

Amint említettük, a *perfüggőség anyagi jogi hatását* a ZPO külön szakaszban rendezi. E megoldás oka, hogy a jogbiztonságot – így a Kommentár³² – csak speciális törvényi tényállással lehet garantálni. Felhívjuk arra a figyelmet, hogy a per megindításával együtt keletkező perfüggőség – amely a keresetlevélnek az alperes részé-

re történő kézbesítésének időpontjában áll be – a perfüggőség és a keresetindítás joghatását *egybeköti*. Ezért a keresetindítás anyagi jogi hatásai részben megegyeznek a perfüggőség anyagi jogi hatásával. A helyzetet a BGB sajátos megoldással rendezi. A polgári törvénykönyv szövege egyik esetben csak az anyagi joghatást kiváltó általános *jognyilatkozatra* utal (ami lehet kereset is), más esetben ellenben a külön nevesített perfüggőséghez kapcsolja az anyagi jogi következményeket. Az anyagi jogi hatások másik nagy csoportját viszont nem a BGB, hanem a ZPO 262. § második fordulata szabályozza.

A perindítás egyik legfontosabb anyagi jogi kihatása az *elévülés megszakadása*. Az elévülés a BGB 204. § (1) bek. 1. pontja szerint a teljesítésre vagy a megállapításra irányuló keresetindításkor megszakad. A BGB e rendelkezéséhez fűzött kommentárban J. Staudinger – a német jogfelfogásnak megfelelően – megjegyzi, hogy az adósnak a hitelező ellen benyújtott *negatív megállapításra irányuló keresete nem szakítja meg az elévülést*.³³

A jogirodalom a perfüggőség anyagi jogi hatásának tekinti az elbirtoklási és számos más jogvesztő határidő megszakadását. További anyagi jogi hatások bizonyos anyagi jogi igények keletkezése. Így a peresített igény után a perfüggőség/keresetindítás megnyitja a lehetőséget a perkamat (Prozesszinzen)³⁴ követelésére, vagy a tulajdonjogi keresetek esetében lehetővé válik különböző dologi jogi igények érvényesítése. A perfüggőség anyagi joghatását előírhatják még a különböző szintű, az anyagi jogviszonyokat szabályozó jogforrások, jogi rendelkezések (tartományi szintű törvények).

1.6. A perfüggőség célja

A jogintézmény célját a Münchener Kommentár szerzői a perfüggőséggel beálló tilalmakban látják (Rechtshängigsperr). A perfüggőség – vélik – a negatív eljárás jogi következményeket *tudatosan* akarja kiváltani, köztük a legfontosabbat, az újabb perindítás tilalmát, a párhuzamos perek megakadályozását.

A perfüggőség intézménye *elhárítja* az azonos felek, azonos pertárgyban, egymással párhuzamosan indított pereiben születendő, egymásnak esetleg ellentmondó párhuzamos ítéletek veszélyét. A perfüggőség intézményes célja ezért a *jogvédelem biztosítása*, mivel negligálja a párhuzamos keresetek indításával egyébként megvalósuló joggal való visszaélést.

A jogvédelmi célok mellett említésre méltóak a per gazdasági hatások. A perfüggőség kíméli a peres felek és a bíróság idejét, munkáját, és csökkenti költségeiket.

³¹ Illetőleg akkor, ha azt a bíróság célra vezetőek találja (sachdienlich)

³² Baumbach – Lauterbach – Abers – Hartman: im. 993.

³³ J. von Staudinger: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Berlin, Sellier – de Gryter, 2004. 606.

³⁴ BGB 291. § szerint pénztartozás esetében a perfüggőség beállásával a hitelezőnek akkor is jogában áll kamatot követelni az adóstól, ha az adós tartozása eredetileg kamatmentes volt.

A perfüggőség és a jogerős ítéletek összefüggése az utóbbi időben újra a jogirodalmi érdeklődés homlokterébe került. Így a kettős eljárások megakadályozása mellett számos szerző a perfüggőség lényegét a perben később meghozandó jogerős ítélet jogi hatásának előzetes biztosításában látja.³⁵ Mivel az anyagi jogerő eljárásjogi intézménye alkalmas arra, hogy az egymásnak ellenmondó, párhuzamos ítéleteket negligálja, ezért – mondják – a perfüggőség a maga (hasonló) céljával mintegy előzetesen átvállalja az anyagi jogerő egyik joghatását. Egyébként az anyagi jogi jogerővel rendelkező ítélet – amennyiben a fél, igény és pertárgy azonosság fennáll – éppúgy a kereset visszautasításához vezet, mint a párhuzamos perindítás.

1.7. A perfüggőség és az ítéletek kapcsolata

A jogerős ítélet megszünteti a perfüggőséget, de az ítélet anyagi jogereje részben átveszi szerepét: fél-, igény-, és pertárgy azonosság esetében megakadályozza az újabb perek indítását, így *perszabályozó, koordinációs* szerepe van. Az eljárást lezáró ítélet (ZPO 300. §) anyagi jogi jogerővel akkor rendelkezik, ha a bíróság mind a keresetben, mind a viszontkeresetben előterjesztett valamennyi kérelem felől döntött. (ZPO 32. §) Az eljárást lezáró ítélet tehát, a *teljességi kritérium* miatt kétségtelenül eldöntötte a jogvita valamennyi aspektusát, leágazását. Így esélyt sem hagy az újabb perindításnak, mivel nincs olyan kereseti ür, ami az igény azonosság feltételét megkérdőjelezhetné. A részítelet, a fenntartásos és a nem a jogalapról döntő közbenső ítéletek esetében azonban már korántsem ilyen egyszerű a helyzet (ZPO 301., 302., 303. §). Jóllehet a ZPO 325. §-a az ítélet jogerejének személyi kihatását külön rendezi, valamint a törvény speciális jogerő intézményeket ismer, mégis elképzelhető, hogy a különböző igények között „jogerő hézagok” keletkeznek. E jogerő hézagok elősegítik az egymásnak ellentmondó, párhuzamos ítéletek születését, s ez a veszély éppen a perfüggőség intézményének negatív – az újabb perek indítását tiltó – szabályainak segítségével hárítható el.

1.8. Perfüggőség és nemzetközi polgári eljárások

A nemzetközi polgári eljárások³⁶ alapkérdése, vajon a ZPO 261. § alkalmazható-e akkor, ha az első eljárással párhuzamosan – fél-, pertárgy-, és igényazonosságot felmutató – egy másik peres eljárás indul egy külföldi bíróság előtt.

A Münchener Kommentár szerzői szerint a ZPO 261. §-át a nemzetközi ügyekben lehet alkalmazni. Azt

a kérdést azonban, hogy külföldön megindult-e a peres eljárás (megindítottnak kell-e azt tekinteni), az érintett ország joga szerint kell megítélni, és hivatalból kell figyelembe venni.

A perfüggőség jogi hatásai csak akkor állnak be, ha a külföldi bíróság által hozott ítélet előreláthatólag a német jog szerint (közelebbről ZPO 328. §) elismerhető (Elismerési prognózis). Az elismerésben a nemzetközi szerződések az irányadók.

Amennyiben az elismerési prognózis pozitív, és a külföldi ítéletet minden valószínűség szerint el lehet Németországban ismerni, a keresetet vissza kell utasítani. Nincs egyértelmű álláspont arra nézve, vajon a bizonytalan elismerési prognózis esetében a bíróságnak az eljárás felfüggesztését (ZPO 148. §) kell-e elrendelni, avagy vissza kell utasítania a keresetet.

Rosenberg és szerzőtársai mindezzel ellentétes álláspontot képviselnek. Szerintük a perfüggőségnek a ZPO 261. §-ba foglalt szabályai csak a német bíróságoknál előterjesztett keresetekre vonatkoznak.³⁷ Viszont kivétel nélkül minden német bíróság előtti eljárásban alkalmazni kell, kivéve a választott bíróság előtti eljárásokat.

A külföldi bíróság előtt kezdeményezett eljárások csak akkor számítanak a perfüggőség szempontjából megindított pernek, ha az illető ország adott bírósága joghatósággal rendelkezik, és az ítéletek elismerése kölcsönösen biztosított. Az ítéletek elismerésének lehetőségét (elismerési prognózis) csak e két feltétel megléte esetén szükséges vizsgálni. A külföldi bíróság ítéletének elismerését, és ezzel a perfüggőség beálltának megállapítását meg lehet tagadni a törvényes okok, pl. a közrend várható sérelme miatt. Nemcsak a törvényes okok miatt lehet mellőzni a perfüggőség megállapítását, hanem egy hosszú, évekig tartó jogvita esetében szintén értelmetlen figyelembe venni a külföldi bíróság eljárását. Amennyiben a felperesnek méltányolható jogi érdekei fűződnek a belföldi kereset indításához, az eljárás felfüggesztésével egyidejűleg a perfüggőség anyagi jogi joghatásait javára érvényesíteni lehet.

A szerzők az európai közösség polgári eljárásjoga által szabályozott perfüggőségi problematikát *kiveszik* a külföldön indított perek perfüggőségi problémaköréből. A Münchener Kommentár – koncepciójához híven – a ZPO 261 § rendelkezései alapján megállapítja a Rendelet 27. cikkének esetkörére a perfüggőség létrejöttét. Rosenberg és munkatársai a Rendelet 27. cikke és a Brüsszeli Szerződés 21. cikkének alkalmazásában – megjegyezve, hogy ezen álláspontjuk egyébként ellentétes a külföldi bíróságok eljárására vonatkozó szabályokkal – ugyancsak a ZPO 261. § alapján állapítják meg a perfüggőség beállását.³⁸ A Baumbach Kommen-

³⁵ Baumbach – Lauterbach – Abers – Hartman: im. 989.

³⁶ A fogalom meghatározásra vö. Haimo Schack: Internationales Zivilverfahrensrecht. 4. Auflage. München, Verlag C.H.Beck, 2006.

³⁷ Rosenberg – Schwab – Gottwald: im. 654.

³⁸ Rosenberg – Schwab – Gottwald: uo.

tár szintén a ZPO 261. § alkalmazását tartja elfogadhatónak, azzal, miszerint ezen álláspontja következik a Rendelet jogforrás jellegéből, azaz annak a *nemzeti joggal szembeni elsődleges alkalmazási kötelezettségéből*.

A két egymással ellentétes álláspont modellizálta a német jogirodalomban kialakult nézetrendszerek szóródását. Valóban, az egyik nézetcsoporthoz szerint a külföldön megindított eljárásokra nem alkalmazható a ZPO perfüggőségi intézménye. A másik markáns, és ezzel ellentétes nézőpont szerint a törvény megszorító kitélt nem ismer, ezért a ZPO intézményét a külföldi eljárások esetében alkalmazni kell. A közösségi jog megítélése (*tertium datur*) azonban csak a Rendelet hatályba lépése után ilyen egységes, a közösségi jog perfüggőségi rendelkezése a Brüsszeli Szerződés, majd a Lugánói Egyezmény időszakában mindkét oldalról heves kritikákat kapott.

2. A ZPO európai jogi alkalmazhatósága. Érvek a perfüggőség mellett és ellene

A ZPO 261. §-a nemzetközi ügyekben történő alkalmazásának egyik legkitartóbb ellenzője *Rolf Schütze*. Schütze még 1963.-ban, tehát majdnem öt évvel a Brüsszeli Szerződés előtt publikálta első – elutasítást megfogalmazó – tanulmányát.³⁹ Az eltelt időben változatlanul képviselt álláspontja mellett számos gyakorlati és elméleti érvt sorakoztatott fel, igaz az egymással ellentétes ítéletek elkerülése érdekében számos megoldási javaslatlalt élt.

Schütze kiindulópontja szerint az elismerési prognózis nem valószínűsíthető meg, mert az a bíróságtól olyan képességeket követel meg, melyekkel a bírák nem rendelkeznek. Ebből az álláspontból szükségszerűen következik, hogy a belföldön (párhuzamosan) előterjesztett keresetet a külföldi eljárás „javára” nem lehet visszautasítani.

Mégis, akkor miképpen lehet elkerülni a párhuzamos ítéleteket? Schütze felfogása szerint az egymással divergáló ítéletek csak akkor problematikusak, ha azok ugyanazt a joghatást ugyanazon időben és térben fejtik ki. Az a kérdés, vajon egy ítélet Németországban elismerhető-e, mindaddig, amíg az ítélet elismerése bizonytalan nem válaszolható meg. Az elismerési eljárás formálisan kötött és jogilag szabályozott eljárás, ennek keretében a külföldi ítélet jogszerűségéről meg lehet győződni. Az eljárásban a német jogrendnek nem megfelelő ítélet elismerése kizárható, vagy ellenkezőleg, joghatása elismerhető.⁴⁰

Schütze másik érve, hogy a német és a külföldi bí-

róságok minősége között lényeges különbség van. A német jog szerint nem kérdéses, hogy egy hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság a döntése iránt előterjesztett igényt nem utasíthatja vissza, azaz a német bíróságnak az adott jogvitában törvényes kötelezettsége eljárni. A külföldi bíróság eljárása a német bíróság törvényes eljárási kötelezettségét sem kérdőjelezheti meg.

Schütze érveiben utal az államok különböző eljárási jogi rendszerére. Szerinte a különböző országok más és más eljárási jogi rendszerben intézik a magánjogi jogvitát, ennek következtében az ítéletek más és más „eljárási jogi háttérben” születnek meg. E sokszínűség a német jogrend számára eleve problematikus, sőt kezelhetetlen. Schütze érveiben utal az eljárásokban felmerülő perköltségek közötti eltérésekre is, így – írja – olcsón és költségmentesen lehet elérni „pyrrhusi győzelmeket” külföldön.

Schütze mindezek ellenére, vagy tán mindezek miatt, a forum shopping elvének következetes alkalmazását támogatja. Szerinte az elsőként elindított eljárásnak van a nemzetközi polgári eljárásjogban értékelhető perfüggőségi hatása, így annak a peres félnek lesz elsőbbsége, aki minél előbb, minél gyorsabban előterjeszti a keresetét.

Dogmatikai érve szerint a ZPO 261. §-át kizárólag belföldi eljárásokra alkotta meg a törvényhozó. Álláspontjának magyarázata, miszerint a ZPO 328. §-a (a külföldi ítéletek elismeréséről) kizárja a ZPO 261. § alkalmazását. Amennyiben ugyanis a ZPO 261. § külföldi eljárások perfüggőségére is vonatkozna, nem lenne szükség külön elismerési feltételekre.

Schütze szerint a kettős eljárások a joggal való visszaélés tipikus esetei. Különösen akkor, ha azonos felperes indítja őket különböző országokban, vagy az alperes „megfordított perállásban” terjeszt elő a felperesi igényeket megakadályozandó kereseteket. Ezeket az eljárásokat ki kell zárni, de nem a perfüggőség szabályai alapján, hanem mint a joggal való visszaélés eseteit. Ugyanakkor vizsgálni kell minden egyes peres eljárásban, hogy valóban jogszerűtlen-e az igény előterjesztése. A vizsgálat eredményeképpen – végső esetben – az elismerés megtagadásával még mindig kizárható a külföldi ítélet a belföldi (német) jogrendszerből.

A ZPO 261. §-ának a külföldi eljárásokra való alkalmazása ellen érvelt *Christan Dohm*.⁴¹ Schützevel egyezően az elismerési prognózist keresztülvihetetlennek tartja, mert elvileg lehetséges un. „negatív elismerési” prognózis kialakítása. A negatív elismerési prognózis visszamenőleg érvénytelenítene a perfüggőséget, ami eljárási képtelenség. Dohm e miatt a külföldi eljárá-

39 *Schütze Rolf*: Die Berücksichtigung der Rechtshängigkeit eines ausländischen Verfahrens. NJW 1963. 1486.

40 Az elismerés problematika kiváló elemzését adja Jürgen Basedow 1980.-as könyvében. *Basedow Jürgen*: Die Anerkennung von Auslandscheidungen. Frankfurt am Main, Alfred Metzner Verlag, 1980.

41 *Dohm Cristian*: Die Einrede ausländischer Rechtshängigkeit im deutschen internationalen Zivilprozessrecht. Berlin, Duncker & Humblot, 1996.

sokra – különösen a közösségi jog alapján zajló tagállami eljárásokra – a ZPO eljárást felfüggesztő rendelkezésének (ZPO 148. §) alkalmazását javasolja.

A megidézettek mellett a német jogirodalom más szerzői meglehetősen differenciált érveléssel utasítják el a külföldi eljárások perfüggőségi hatását, egyúttal a ZPO 261. § nemzetközi ügyekben történő alkalmazását. Egyes vélemények szerint, amennyiben figyelembe vennék a külföldi eljárásokat, megsérülne az alkotmányban minden polgárnak biztosított bírósághoz fordulás alapjoga. Az alkotmányos előírás ugyanis a német bíróságokhoz fordulás jogát jelenti, a külföldi bíróságok előtti eljárások megengedése nem jogkiterjesztés, ellenkezőleg jogkorlátozás. Ebből következően értelmetlen az elsőként megindított külföldi eljárás prioritásáról beszélni.

Az alkotmányos alapjog nem sérül azonban akkor, ha a külföldi bíróság ítéletét belföldön (Németországban) elismerik, utólagosan deklarálva a német bíróság joghatóságának hiányát. Nem sérül az alkotmányos alapjog azért sem, mert a külföldi bíróság a német jog szerint elismerhető határozatot hozott.⁴²

Más argumentációk a német bíróságok alkotmányban biztosított *elsőbbségi* jogáról beszélnek. Ez az érvelés azonban az alkotmányból nem vezethető le, sem a szó szerinti, sem a jogirodalmi értelmezés ezt nem támasztja alá.⁴³

A jogirodalmi álláspontok másik nagy csoportja egyértelműen elismeri a külföldi bíróságok eljárásának perfüggőséget teremtő hatását. 1949-ben, a perfüggőségről írt ma már klasszikusnak számító könyvében August Bettermann⁴⁴ szinte természetesnek tekintette, hogy a német bíróságok a külföldön indított eljárások perfüggőségi hatását figyelembe veszik. Ezt az álláspontot mind a joggyakorlat, mind a jogirodalom természetesnek tekinti – írta –, mivel a német történelmi joggyakorlatból ez az elv következik. Németország ugyanis, mint darabokra tagolt tartományi rendszer évszázadokon át rá volt kényszerítve a más állam felségterületén folyó polgári bírósági eljárások perfüggőségi hatásának elismerésére. A kérdés ezért nem annyira a külföldi bíróságok eljárása perfüggőség hatásának tagadása vagy elismerése, hanem a külföldi bíróságok *ítéleteinek* elismerése, vagy tagadása. Bettermann szerint – igazodva a hagyományos német eljárásjogi szemlélethez – csak akkor áll be a perfüggőség a második bíró-

ság eljárásában, ha az első bíróság ítéletét a második bíróság államában elismerik.⁴⁵

Más szerzők a külföldön folyó eljárások perfüggőséget kiváltó hatása mellett számos gyakorlati és elméleti érvet sorolnak fel. Bettina Heiderhoff könyvében – egybevetve az intézmény alkalmazásával járó előnyöket és hátrányokat – inkább az előnyöket tekinti mérvadónak. Így a peres feleknek a kettős eljárás megelőzésére irányuló érdekét, a bíróságok munkaterhének csökkentését. Hozzáteszi, a gyakorlatban nem mindig bizonyítható azonban, hogy a munkateher csökkenése a perfüggőséggel összefüggésben áll-e, avagy ellenkezőleg a perfüggőség keletkezése után nem kell-e a jogeset feldolgozására még több időt fordítaniuk a bíróságnak.

A bíróságoknak nem pusztán a gyakorlati megfontolások miatt kell figyelembe venniük a más tagállamokban folyó eljárásokat. Az általános jogelv szerint minden állam köteles a felségterületén működő bíróságokat a peres felek rendelkezésére bocsátani, egyúttal megakadályozni, hogy a nemzetközi eljárásjogi normákra hivatkozva a bíróságok költségkímélés jogcímen megtagadják a jogszolgáltatást. Alkotmányos és jogpolitikai cél tehát a különböző államok bíróságainak kölcsönös együttműködése.

A külföldi eljárások perfüggőségi hatását más elméletek egyértelműen a külföldi ítéletek jogerő hatásából vezetik le. Reinhold Geimer szerit a külföldi eljárások perfüggőségi hatása a külföldi ítéletek elismerésének és végrehajtásának németországi rendjéből következik.⁴⁶ Mivel a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása kialakult (és bevált) gyakorlat,⁴⁷ ezért az ítélethozatal előtt álló, folyamatban lévő eljárások perfüggőségi hatásának figyelembe vétele szinte természetesnek mondható.

A külföldi ítéletek elismerését másképpen a külföldi ítéletek jogerőhatásának figyelembe vételének nevezhetnénk. A perfüggőség ezért a jogerő „előstádiuma”, hatásának figyelembe vétele nem mellőzhető. Hiányában a bíróságok egymással való versenyfutása fenyeget, vagy ellenkezőleg, kivárik egymás döntését, hogy a saját munkájukat megspórolják. Amennyiben a külföldi bíróság eljárásának nem lenne perfüggőségi hatása, előállhatna az a helyzet, hogy egy korai pozitív elismerési prognózist felülírva később a ZPO 328. § (1) bek. 3. pontja alapján meg kellene tagadni az ítélet végrehajtását.⁴⁸

42 Buschmann Andreas: Rechtshängigkeit im Auslands als Verfahrenshindernis. München, Andreas Buschmann, 1995. Bettina Heiderhoff ehhez az érveléshez azt teszi hozzá, hogy a gond akkor keletkezik, ha a külföldi bíróság eljárása hosszú és a pertartam évekre menő. Heiderhoff Bettina: Die Berücksichtigung ausländischer Rechtshängigkeit in Ehescheidungsverfahren. Bielefeld, Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1988.

43 Vö. Rosenberg-Schwab-Gottwald korábban idézett véleményét.

44 Bettermann August: Rechtshängigkeit und Rechtsschutzform. Dettmold, Frankfurt am Main, Berlin, Albert Nauck and Co, 1949.

45 Bettermann: im. 113.

46 Geimer Reinhold: IZPR – Internationales Zivilprozessrecht. Köln, Verlag Otto Schmidt, 1993.

47 A német jogirodalom az első irányadó bírói döntést a Reichsgericht 1892. február 13-án hozott ítéletére vezeti vissza. A Birodalmi Legfelsőbb Bíróság ebben az ítéletében kimondta a külföldi polgári peres eljárások perfüggőséget keletkeztető hatását – ha az ítélet elismerése Németországban nem tagadható meg. Juristische Wochenschrift. Berlin. Jahrgang 1892. No. 4. 124.

48 A ZPO felhívott helye éppen erre az esetre adja meg – összeegyeztethetlenség címén – az elismerés és végrehajtás megtagadásának a lehetőségét.

A perfüggőség hiánya mindezen felül még számos problémát okozna. Utat nyitna bírók nacionalizmusának, illetve lehetővé tenné, hogy a „nehéz esetektől” megszabaduljanak. A törvényalkotó kifejezett álláspontja szerint – amely a ZPO 328. §-ának 1986-os újrafogalmazásakor egyértelműen körvonalazódott – a külföldi bíróságoktól elvárható a német bíróság előtt elindított eljárás perfüggőséget keletkeztető hatásának elismerése. Mivel a jogalkotó az elismerési klauzula keretében e törekvését explicitté tette, abból kell kiindulni, hogy mindezt a – a kölcsönösség alapján – a német bíróságoktól is elvárja.

Walter Habscheid ennél tovább ment, és kifejezetten a német bíróságok perfüggőséget beállító kötelezettségéről szólt.⁴⁹

A röviden felidézett elméletek és álláspontok a nemzetközi polgári eljárásjog terminológiai és fogalmi rendszerén belül értelmezhetőek. Az európai államok – közöttük az EGK tagállamai – igazságszolgáltatási együttműködése a Brüsszeli Szerződés hatályba lépése a nemzetközi polgári eljárásjog keretében folyt. Két, vagy többoldalú szerződések rendezték a polgári bíróságok teendőit, illetve a nemzeti jogok *lex fori* elvén álló eljárási szabályai a polgári peres folyamatokat. Csak a Brüsszeli Szerződés megkötése, majd a Közösség jogrendszerének továbbépítése terelte át a bírósági együttműködést egy másik területre, a közösségi polgári eljárásjog, majd európai unió polgári eljárásjogának területére. A fejlődés nagy hatással volt a német jogi irodalomra, s Brüsszeli Szerződéssel a perfüggőségi tanok új története kezdődött el. Az új fejezet azonban nem jelenti azt, hogy a nemzetközi polgári eljárásjog illetéktelennek tekintené magát az európai unió polgári eljárásjogának problémáiban. Kézikönyvekben, számos jelentős és figyelemre méltó szakirodalmi munkában az európai unió közösségi jogának perfüggőségi intézménye változatlanul a nemzetközi polgári eljárásjog részét képezi.⁵⁰

VI.

Perfüggőség a magyar polgári perjogban

A magyar polgári eljárásjog – perjog – perfüggőségi szabályai – összehasonlítva a német szabályozással – részleteket mellőző normatartalmat, kidolgozatlan in-

tézményesítettséget mutatnak fel. A szakirodalomban sem találunk monográfiákat, a perfüggőség kérdésében egy-két – a jogintézmény lényegi vonásait bemutató – tanulmány igazít el bennünket. Elemzésünkben először a hatályos joganyagot mutatjuk be, majd a történeti vizsgálódással rámutatunk arra, e szegényesség látszólagos. Ennek ellenére az intézmény alul szabályozottsága a jogbiztonságot tekintve rendkívül veszélyes tendenciákat hordoz.

1. A hatályos szabályok

Perrendtartásunk a 130. § (1) bekezdés d) pontjának első fordulataiban szabályozza a perfüggőséget.⁵¹ A szakirodalom és a Pp. Kommentárok⁵² ezt tekintik a perfüggőség tényállásának, és csak ritkán utalnak arra – az általunk már hivatkozott – tényre, miszerint a törvényhely harmadik bekezdése – analóg értelmezéssel – a perfüggőség speciális szabályait tartalmazza, amennyiben a fél-azonosság sajátos esetkörét rendezi. Mivel a perrendtartás a nem-peres eljárásokban alkalmazandó ún. háttérjogszabály, illetőleg a Pp. 316. és 318. §-ai alapján rendelt külön felhatalmazással egyes rendelkezéseit a fizetési meghagyásos nem-peres eljárásban is alkalmazni kell, a perfüggőségi szabályokat hatályosak a fizetési meghagyásos eljárásokra.⁵³

A perfüggőség intézményeinek explicit szabályozására a törvény más helyen nem tér ki. E direkt szabályozási űr nem jelenti azt, hogy a perfüggőség dogmatikája kimerülne a 130. § szabályaival. Így a Pp. 157. § a) pont alapján a már folyó pert meg kell szüntetni, ha a per alatt derül ki a párhuzamos eljárás ténye, vagy a Pp. 260. § (1) bek. c) pont szerint párhuzamos ítéletek esetében perújításnak van helye.

A felhívott törvényhely és a törvényi konstrukciók talaján a magyar szabályozást a következőkkel írhatjuk le.

A perfüggőség *abszolút (elháríthatatlan) perakadályt* képez. Párhuzamos eljárások esetében a bíróságnak nem pusztán a keresetlevelet kell idézés kibocsátása nélkül elutasítania, hanem a már folyó pert meg kell szüntetnie. A perfüggőség a *párhuzamos per indításának tilalmát* mondja ki, ennyiben átveszi az intézmény római jogból eredő feladatát.⁵⁴ A perfüggőség a Pp. 128. §-ban szabályozott eljárási helyzettel keletkezik, azaz amikor a pert (eljárást) folyamatba teszik, amikor a per eljárásjogilag *megindul*. Ezen időpont a magyar jog sze-

⁴⁹ Habscheid Walter: Zur Berücksichtigung der Rechtshängigkeit eines ausländischen Verfahrens. RabelZ. 1967 / 31. 254.

⁵⁰ Nagel Heinrich – Gottwald Peter: Internationales Zivilprozessrecht. 6. neubearbeitete Auflage. Köln, Verlag Otto Schmidt, 2007.

⁵¹ 130. § (1) A bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül [25. § (1) bek.] elutasítja, ha megállapítható, hogy... d) a felek között ugyanabból a ténybeli alapról származó ugyanazon jog iránt – akár ugyanazon bíróság, akár más bíróság előtt – a per már folyamatban van (128. §) ...

⁵² Német János – Kiss Daisy: A polgári perrendtartás magyarázata. Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2007. illetve Kapa Mátyás – Szabó Imre – Udvari Sándor (Szerkesztette: Szabó Imre): A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2006.

⁵³ A helyzet a Pp. 2008-as Novellájának hatályba lépése után sem változik meg. vö. 2008. évi XXX. törvény 45. §-ának rendelkezései.

⁵⁴ Novák István: A perfüggőség jogi természete. In: In Memoriam Novotni Zoltán. (Szerkesztette: Miskolczi Bodnár Péter). Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért – Licium Art Könyvkiadó, 2003. 196.

rint a keresetnek, illetőleg a viszontkeresetnek az ellenféllel való közlése. A törvényi szabályozás a per megindításának időpontjától élesen megkülönbözteti a keresetlevél beadásának időpontját, amihez viszont nem fűződik perfüggőségi hatás.

A szabályozás a perfüggőség kezdő időpontját egyértelműen a bírói (officiális) perelőkészítés szakasza utáni időpontra teszi, az ellenfél eljárásba való bevonásának időpontjára. A magyar perjog szerint ezen időpontig megtörtént a pergátló körülmények, perakadályok hivatalbeli vizsgálata (kivéve a fizetési meghagyásos eljárást). A törvény azonban nem a keresetlevélnek az ellenfélhez való kézbesítéséről rendelkezik, hanem magának a keresetnek a közléséről.⁵⁵ Amellett, hogy ez a törvényi megfogalmazás problematikus (a Pp. 121. § keresetlevélről és kereseti kérelemről szól, ugyanakkor a kereseti tény- és jog előterjesztésének kötelezettségét külön pontban rendezi), ám egyúttal rugalmas. Így lehetőséget nyújt a perfüggőség beállítására a szóbeli tárgyaláson előterjesztett kereset (Pp. 127. §) esetében, illetve akkor, ha a felperes a tárgyaláson keresetváltoztatás után lényegében új keresetet ad elő, ami a Pp. 146. § (1) bekezdés figyelembe vétele mellett széles körben megengedett.

A perfüggőséget az ellenfél keresetemelése, a viszontkereset szintén kiváltja. Azokban a törvényi esetekben, amikor a viszontkereset előterjesztését a törvény kizárja nyilvánvalóan nem áll be az alperes által kiváltott perfüggőség.

A párhuzamos perindításnak a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását kiváltó joghatása olyan bírói döntés, amely abban az időpontban született, amikor az ellenfél még nem részese a polgári eljárásjogi jogviszonynak, percselekmény végzésére sem módja, sem lehetősége nincs. Ezért a per ezen szakaszában a perfüggőség tisztázása kizárólag bírói „kutakodás” eredménye lehet. A perfüggőség pert megszüntető hatása ellenben a felek feltárt tényeken nyugvó előadása nyomán bontakozhat ki, amit az érdekelt peres fél „kifogás” útján (perfüggőségi kifogás) érvényesíthet.⁵⁶

A törvény 130. § (1) bek. d) pontja – összhangban a perfüggőség tradicionális szabályaival – a perfüggőséghez a fél azonosságát, a ténybeli azonosságát a párhuzamos keresetekkel érvényesíteni kívánt jog azonosságát kívánja meg. A törvényhely harmadik bekezdése a fél azonosságát kiterjeszti azokra, akiknek jogáért „más” pereskedik, azaz amikor a materiális és formális (eljárás) fél nem esik egybe.

A perfüggőség intézményéhez szükséges fogalommagyarázattal napjaink jogirodalma szűkmarkúan bá-

nik. A joggyakorlat egy-két un. határesetet ismer, például a Legfelsőbb Bíróság Cgf. II. 32. 737/1992 sz. ítéletét. E döntésében az LB nem látta elutasítandónak idézés kibocsátása nélkül a keresetlevelet – perfüggőségre hivatkozással – akkor, ha a társaság tagja a perbíróság előtt a társaság határozatát megtámadja és ugyanezen határozat ellen a Cégbíróságon törvényességi felülvizsgálatot kezdeményez.⁵⁷ Egyértelműnek tűnik viszont a jogirodalomban a jogutódlás megítélése, az álláspontok szerint a jogutód perbe lépése nem oldja fel a perfüggőséget.

A jogirodalom a szűkkeblű törvényi szabályozást megpróbálta a törvény belső összefüggéseinek feltárásával bővíteni. Az értelmezések nyomán egyértelművé vált, hogy a perfüggőség fennállásán az eljárást megszakító percselekmények nem változtatnak, csak a per megszűnésének, illetve megszüntetésének van perfüggőséget érintő hatása. A per megszűnéskor, ami a szünetelésre nyitva álló hat hónap elteltével következik be [Pp. 137. § (3) bek.], a perfüggőség feloldódik. Ugyanez a helyzet akkor, amikor a per megszüntetésére nem a Pp. 157. § a), b), c) pontjaiban írt okok miatt kerül sor.

A jogirodalom megkísérelte kibontani a tény-, és jogazonosság fogalmát. „Csak ... a jogilag nem manipulált tények” adhatnak alapot a perfüggőségre – írta Novák István –, és csak a „tisztá”, azaz nem magyarázott vagy minősített jogok azonosságának ismerhető el perfüggőséget keletkeztető hatása. Perrendtartásunk meglehetősen laza fogalomkezelése néhol „zavaros” helyzeteket eredményez, ennek következtében a jogazonosságot nem könnyű megállapítani.⁵⁸ E körben az ítélkezési gyakorlat sem igazít el bennünket, mivel releváns ítéletek nem állnak a rendelkezésünkre.

2. Történeti visszatekintés

Az 1911. évi I. tc. 147. §-a a következőképpen rendelkezett: „Az idéző végzéssel ellátott keresetlevél kézbesítésével beállnak a perindítás hatályai, úgymint: 1. a megindított per folyama alatt ugyanazon jog iránt újabb pert sem ugyanazon sem más bíróság előtt nem lehet indítani (perfüggőség). .. A keresetlevéllel nem közölt kereset tekintetében a perindításnak valamint a keresetlevél beadásának hatályai akkor állnak be, amikor benyújtják a keresetet a tárgyalási jegyzőkönyvhöz leendő melléklés végett, a járásbírói eljárásban pedig, amikor a keresetet jegyzőkönyvbe veszik.”

⁵⁵ Ennyiben Novák István kiegészítését nem fogadjuk el, aki a kereset közlését „természetesen” a keresetlevél közlésével azonosítja.

⁵⁶ Novák István felhívja a figyelmet arra az esetre, amikor a felek kölcsönös érdeke a párhuzamos eljárás tényének elhallgatása, azaz amikor a felek „akarnak, de takarnak.” Azon véleményével, miszerint a bíróság nem kutathatja hivatalból a perfüggőség fennállását, nem értünk egyet, mivel a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása perfüggőségi ok miatt hivatalos kutakodás nélkül meg sem szűnhet. Vö. Novák: i.m. 199.

⁵⁷ Bírósági Határozatok 1993. évi 10/ 642.

⁵⁸ Novák: i.m. 198.

A szabályozás itt sem túl gazdag, ám a kommentárirodalom részletekbe menően kifejtette a perfüggőség tartalmát. A jogirodalmi értelmezés egységes abban, hogy Plósz Sándor perrendtartása a perfüggőséget a *peralapítás* körébe helyezte el, és legfontosabb joghatásként az újabb per indításának tilalmát emelte ki.

Kovács Marcel Kommentárja⁵⁹ a törvénycikk rendelkezéseit az állami jogvédelemre vezette vissza. Az állam – írta – minden magánjognak megadja a keresetőséget, de csak egyet. Az állam tekintélyével és jogvédő hatalmával nem egyeztethető össze, hogy a bíróságok ugyanazon jog iránt többször, feleslegesen, netán egymásnak ellentmondó módon határozzanak. Amennyiben ez megtörténhetne, az adott jogkérdésben a jogbiztonság helyett jogbizonytalanság keletkezne, az alperes pedig – a mulasztás terhe mellett – többszörös védekezésre kényszerülne, ami méltánytalan és igazságtalan.

Az újabb per indításának tilalma vonatkozik az alperesre és a felperesre egyaránt, a keresetre és viszontkeresetre, és a főbeavatkozó keresetere. Perfüggőségi hatást vált ki a beszámítási kifogás – Kovács Marcell ebben a korabeli jogirodalom többségi álláspontjával szemben érvel –, mert amennyiben a beszámítási kifogást elbírálják, osztozik az ítéleti jogerőben (1911. I. tc. 412. §). Perfüggőséget eredményez a fizetési meghagyás, de nem alakul ki perfüggőség a szabadalombitorlási kihágás miatti büntető eljárás megindításával, a követelésnek a csődeljárásban történő bejelentésével, a biztosítási végrehajtásban a zárlat iránti kérelem előterjesztésével, a mellék-beavatkozással, illetve perbe-hívással.

Kovács részletesen értelmezi a fél-, tény-, és jogazonosságot, ami a törvényből voltaképpen hiányzik.⁶⁰ Igazodva a korabeli német jogtudományhoz megállapítja, a perfüggőséghez „nem elég, ha mindkét igény ugyanabból a jogviszonyból származik, s azonos jogügyleten alapszik, de az igény tárgya nem azonos” (Kiemelések az eredeti szövegben). A perfüggőséghez nem szükséges a kereseti kérelmek *ugyanazonossága*, így a megállapítási és teljesítési perben más-más a kérelem, de a perfüggőség lehetséges.⁶¹

A kommentár gazdagon szemlélteti a különböző peres eljárások és pertípusok közötti összefüggéseket. A perfüggőségi hatás kimondása mögött a kortársi magánjogi ítélkezési gyakorlat rejtőzik, így a jogirodalom a joggyakorlat elemzésére építve fogalmazhatta meg elvi – dogmatikai következtetését.

A bíróságok döntései alapján egyértelmű, a perfüggőség *pergátló körülmény*, beállása *hivatalból veendő* figyelembe. Mivel nehéz a bíróságnak nehéz „kikutatnia” a párhuzamos pereket, ezért a perfüggőséget a felek *pergátló kifogásként* érvényesíthetik. A kifogás sike-

re esetében a bíróság *permegszüntető* ítéletet hoz, az esetleges alperesi mulasztás következményeinek kimondását *megtagadja*.

A perfüggőség megszűnik amennyiben a korábban indult pert *elállással, egyezséggel, jogerős ítélettel* befejezik. Újabb keresetindítás (elállás esetében) feléleszti a perfüggőséget, mint ahogyan a jogerős ítélet elleni sikeres igazolási kérelem, vagy ellentmondás folytán bekövetkező ítéleti hatályvesztés is.

Amennyiben az első eljárást jogerős ítélettel fejezik be, a perfüggőségi kifogás helyébe a *res judicata* lép, amely ugyan *nem pergátló kifogás, de szintén hivatalból veendő* figyelembe. Amennyiben azonban az ítélet nem merítette ki a kereseti kérelmek mindegyikét, és a ki nem merített kérdésekre sem kiegészítési kérelem, sem fellebbezés nincs előterjesztve, a perfüggőség a pertárgy érintett részére megszűnik, így új kereset indítható.

Kovács részletesen foglalkozik a kereset kézbesítésének – perfüggőség keletkezésének – magánjogi hatásával. Mivel a kézbesítés és a perfüggőség beállása (általában) azonos időpontra esik, ezért a perfüggőség joghatása a perindítás joghatásával azonos.

Első pertörvényünk szűkszávuását tehát a korabeli ítélkezési gyakorlat és a jogirodalom kiegészítette. Plósz perjogának felidézésére nem azért vállalkoztunk, hogy bemutassuk a perfüggőség törvényi rendszerhez kötöttségét, hanem kiemeljük annak – híven a törvény indíttatásához – német jogcsaládhoz tartozását. Nem a véletlenek műve a jelenleg hatályos ZPO és Plósz perjogának összecsengése, a gyökerek mindkét esetben az 1877-es német perrendtartásban keresendők.

VII.

Következtetések

Tanulmányuk fontosabb megállapításait a következőkben foglalhatjuk össze:

A közösségi jog és a nemzeti/tagállami jogok perfüggőségi jogintézményei sui generis jogintézmények, a kimutatható történeti rokonságtól eltekintve nem következnek egymásból és nem épülnek egymásra. A közösségi jog perfüggőségi szabályai kötelezően alkalmazandóak, még akkor is, ha a magyar vagy a német jog a perfüggőséget másképpen és más elvek alapján szabályozza, vagy eltérő történelmi tradícióra támaszkodva értelmezi.

A közösségi jog szempontjából lényegtelen a tagállami/nemzeti jog cizelláltsága, vagy éppen egysíkúsága. Szigorúan abban a keretben értelmezhető, amelyet a rendelet megrajzol, ettől eltérni nem lehet. A közössé-

⁵⁹ Kovács Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata (1911:I.T.-C.). Budapest, Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1911.

⁶⁰ Kovács: im. 241.

⁶¹ Kovács: im. uo.

gi jogi szabályozás nemzeti/tagállami jogot kizorító tulajdonsága miatt még akkor sem lehet alkalmazni a tagállami jogi intézményeket, ha azok kedvezőbbek, vagy eredményesebbek, esetleg a közösségi szabályoknál egyértelműbb rendelkezéseket tartalmaznak.

A perfüggőség keletkezése, normatartalma, jogkövetkezménye, hatása, befejezése, feloldása mind a három jogrendszer esetében más és más. Egy közös jellemző mutatható ki: a többszörös eljárások indításának tilalma. E tilalom római jogi eredetű, a bemutatott jogrendszerek mindegyike tartalmazza. Közös a tilalom mögött álló jogpolitikai célkitűzés is, a jogbiztonság érvényesülése, az állami jogvédelem visszaélésektől mentes igénybevétele.

A nemzeti – tagállami jogalkalmazónak a saját jogában gyökeredző perfüggőségi szabályok mellett alkalmaznia kell a közösségi jog előírásait. Még akkor is, ha a perfüggőség a tagállami – nemzeti eljárásjogban meghatározott időponttól alapvetően eltérő időpontban keletkezik, avagy a hazai jogban nem ismert következményekhez vezet.

Elméletileg nem zárható ki annak a szituációnak kialakulása, amikor egy adott peres eljárásban a bíróság-

nak mind a közösségi, mind a hazai jog perfüggőségi szabályait egyszerre kell alkalmaznia. Korábbi álláspontunkat továbbgondolva – részben feladva – a processzuális szegmentáció létrejöhet akkor, ha a felek a másik tagállami bíróság mellett egy újabb – harmadik – perrel kísérleteznek, immár a joghatósággal rendelkező bíróság államában. Ekkor a határon átnyúló ügyekben a nemzeti – tagállami perfüggőségi szabályokat kell alkalmazni, ami felettébb érdekes helyzetekhez vezethet.

A bíróságok közötti perfüggőségi koordináció több síkon, egymástól eltérő szabályok szerint valósul meg. A közösségi szintet a közösségi jog szabályozza, a belső koordinációt a tagállami/nemzeti jog. A bíróságoknak ki kell lépniük az egysíkú, csakis a hazai perfüggőségi szabályok alapján zajló processzuális koordináció keretéből, s el kell jutniuk a peres folyamat által koordinált többszintű együttműködés kiépítéséig. Még akkor is, ha a koordinációs szabályok egymástól eltérőek, nem harmonizálnak egymással vagy netán egymással ellentétesek. A folyamat hosszú búcsúnak ígérkezik, bemutatása egy másik, megírásra váró tanulmány tárgya lehet.